

Länsstyrelsen
Örebro län
Mia Geijer
Direkt: 010-22 484 63
mia.geijer@lansstyrelsen.se

YTTRANDE
2016-03-07

Dnr: 400-6859-2015

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Remissyttrande Gestaltad livsmiljö (SOU 2015:88) Ku2015/02481/KL

Länsstyrelsen i Örebro län har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet ”Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design”

Sammanfattande synpunkter

- Länsstyrelsen välkomnar en vitalisering av politiken för arkitektur, form och design och ser positivt på att gestaltungsfrågorna fått en stark koppling till livsmiljö och en hållbar samhällsutveckling. Attraktiva livsmiljöer är viktiga i vår vardag men har också mervärde för utveckling av ett starkt näringsliv, inklusive turism i alla dess former. En kvalitativt gestaltad livsmiljö är av stort vikt socialt, samhällsekonomiskt och för ett hållbart samhällsbygge.
- Länsstyrelsen är en myndighet vars uppdrag är att verka för att nationella mål inom en mängd olika politikområde omsätts i praktik. Länsstyrelsen kommer genom sin breda verksamhet att vara en strategisk statlig aktör i genomförande av de nya målen för arkitektur, form och design.
- Länsstyrelsen ser ett behov av resurser tillsätts till de områden som står i utrednings fokus för att frågorna ska få tyngd i samhällsbyggnadsprocesserna i förhållande till andra samhällsintressen. Nationella strategiska satsningar är särskilt angelägna i samband med implementering, men resurser krävs också för uppföljning och för att håla målen långsiktigt angelägna. Sådana satsningar samordnas lämpligen av Boverket.
- Länsstyrelsen efterlyser en tydligare harmonisering av de föreslagna målen till redan befintliga mål för andra berörda sakområden så att systemet av nationella mål blir tydligt, möjligt att bryta ner på regional och lokal nivå samt möjliggör en enhetlig uppföljning. Exempelvis behövs en fördjupad diskussion om de föreslagna målens relation till de nationella miljömålen och de kulturpolitiska målen, inklusive målen för kulturmiljöarbetet. Vidare behövs en

tydligare koppling till jämställdhet, integration, mänsklig rättigheter och barns rättigheter.

- Utredningens uttalade samtidsperspektiv förbiser målområdes kulturhistoriska förankring och framtida effekter. En stor del av gestaltningsverksamheten berör befintliga miljöer genom anpassning och återbruk. Samtidigt har kvalitén hos det som skapas och byggs idag en avgörande betydelse för att en hållbar framtid. Länsstyrelsen föreslår därför att de föreslagna målen kompletteras med en målformulering som tar fasta på befintliga kvalitéter, kulturarvets betydelse och bebyggelsens varaktighet över tid.
- Utredningens starka fokusering på bygnadsverksamhet i urbana miljöer leder till att betydelsen av god arkitektur, form och design som drivkraft i regional utveckling och förutsättning för långsiktigt goda livsmiljöer i hela landet förbises.
- Utredningens förslag till inrättande av en riksarkitekt kan ses som en viljeyttring för att markera de arkitektoniska frågornas betydelse inom statligt byggande och förvaltning. Ur ett regionalt perspektiv är det viktigare att en sådan markering sker inom Boverket, som idag har nationellt ansvar för samhällsplanering-, byggande och boende. För att betydelsen av god arkitektur, form och design ska få ett genomslag i hela landet behövs också aktiva insatser för att stärka de regionala och lokala myndigheternas kvalitativa arbete.
- Länsstyrelsen är en kunskapsorganisation som är beroende av försörjning av kunskap från forskarsamhället för att fullgöra sina uppgifter med aktuella underlag. Länsstyrelsen ser därför positivt på insatser för att stötta forskning och kunskapsuppbyggnad inom de forskningsfält som berörs av utredningen.

Synpunkter på utrednings förslag

Kapitel 6. Nya mål för arkitektur, form och designpolitiken:

6.4 Förslag till nya nationella mål

Länsstyrelsen anser att de föreslagna målen inriktning ligger i linje med ett flertal andra mål som på olika sätt påverkar utvecklingen mot ett hållbart samhälle. En vitalisering av arkitektur-, form och designpolitiken kan bidra till att dessa frågor får ökad tyngd i samhällsbyggandets olika processer.

Länsstyrelsen efterlyser dock en tydligare koppling till de nationella miljömålen samt till de kulturpolitiska målen, inklusive målen för kulturmiljöarbetet. Ur såväl kulturhistoriskt perspektiv som hållbarhetsperspektiv är det olyckligt att det nuvarande målet kulturhistoriska och estetiska värden lyfts bort.

Med dagens utveckling mot ett samhälle där olika grupper tar kulturarvet i anspråk för egna syften är det särskilt viktigt ur ett inkluderande perspektiv att det fysiska kulturarvet lyfts fram som en resurs för bred inkludering och som en källa för kritisk granskning av samhällets utveckling genom historien.

Kulturhistorisk bebyggelse och miljöer utgör resurser som redan är ianspråktagna och har därför stort värde ur ett hållbarhetsperspektiv. Vidare bidrar dessa miljöer ofta till rika upplevelser både ur historiskt och estetiskt perspektiv. Kulturarvet har en social funktion både genom goda boendemiljöer och mötesplatser och som en källa till förståelse av sociala strukturer i samhällsutvecklingen in till våra dagar. Slutligen är kulturmiljön i många fall bärare av immateriella värden som utan de fysiska uttrycken kan bli svåra att förstå. Det räcker därför inte att hänvisa till en annan målstruktur för att betona kulturarvets roll för goda livsmiljöer. Länsstyrelsen vill därför föreslå att ett femte mål införs, som exempelvis skulle kunna ges följande formulering:

- *en gestaltning som tar hänsyn till platsens historia och kulturvärden, miljövärden, estetiska värden och sociala funktioner.*

Kap 7. Myndigheten för Gestaltad livsmiljö

7.2 En myndighet för perspektivet gestaltad livsmiljö

Länsstyrelsen anser att införandet av ytterligare en myndighet, med oklart mandat och resurser inte bidrar till att stärka genomförandet av en vitaliserad politik på området i hela landet.

Flera av de uppdrag som kan följa av de föreslagna målen kan mycket väl rymmas inom befintliga myndigheters och institutioners uppdrag. Det finns stora effektiviseringsvinster av att verka inom redan etablerade strukturer. Det är viktigt att uppdragen är tydligt definierade för att de ska bli möjliga att följa upp. Däremot finns ett stort behov av förankring och kompetenshöjning inom de fält utredningen berör inom dessa myndigheter och institutioner på alla nivåer.

I dagsläget, där snabba regeländringar sker i en situation med stort tryck på planering och byggande, är det sannolikt effektivast att delegera de uppgifter som avses till Boverket, för att frågor rörande arkitektur, form och design ska få ett genomslag i planerings- och byggnadsprocesser. Myndigheten kan mycket väl samverka med andra myndigheter och intresseorganisationer inom det aktuella politikområdet för att hantera såväl sådana uppdrag som direkt berör myndighetens kärnuppdrag som mer övergripande frågor kring form och design.

7.3 Förslag till ombildning av Arkdes

Arkdes är, genom sina väl sammanhållna samlingar, bibliotek och utställningsverksamhet, en nationellt viktig resurs för forskning, kunskapsuppbyggnad och förmedling. Den befintliga institutionens instruktioner bör förtydligas så att dess nationella ansvar får genomslag och kan nyttiggöras på regional nivå genom olika former av förmedling och utställningsproduktion.

Det finns ett stort behov av forskning kring gestaltning med såväl historiskt, samtida och framtida perspektiv för att uppfylla samhällets målsättningar. Kunskapsuppbyggnad är framför allt angeläget som underlag för en pedagogisk verksamhet över hela landet, vilket bidrar till att stärka intresset för kvalitativa perspektiv på planering och byggande.

Kapitel 8 De offentliga och insatser inom arkitektur form och design

8.5.1 Förslag till riksarkitekt med Statens fastighetverk som särskilt ansvarig

Utredningen förslår att en riksarkitekt tillsätts inom Statens fastighetsverk (SFV) och att SFV får särskilt ansvar för att utveckla samverkan kring arkitektonisk kvalitet i statligt byggande och fastighetsförvaltning. Länsstyrelsens erfarenhet visar att det snarare behövs förstärkning av kvalitativ kompetens hos regionala och kommunala myndigheter som har att bevaka hållbarhets och livsmiljöfrågor i samhällsbyggandet. Vidare är det viktigt att såväl verktyg som resurser finns för att implementera de nya målen samt fokusering på ett strategiskt arbete med ett aktivt tillämpande av målen på alla nivåer.

Uppföljningen av de nationella miljömålen bl a inom RUS visar att en väsentlig del av landets kommuner har svårt att upprätthålla den kompetens som krävs för att uppfylla miljömålen inom flera miljömål, bl a God bebyggd miljö. Många små kommuner har inte de resurser som krävs för att långsiktigt och med kontinuitet tillgodose kraven på kompetens i PBL 12

kap 7§. Länsstyrelsens erfarenhet är att de många genomförda och pågående förändringarna inom regelverket kring samhällsplanering, byggande och boende gör att det finns en stor osäkerhet i tillämpning av lagstiftning och andra riktlinjer hos kommunerna.

8.5.2 Samverkan mellan statliga byggherrar och förvaltare

Det är naturligtvis angeläget att staten verkar föredömligt vid förvaltning och byggande av offentliga lokaler. Länsstyrelsen delar utredningens uppfattning att samverkansforum är en viktig arena. Staten är en av flera offentliga byggherrar och fastighetsförvaltare. Offentliga lokaler och anläggningar byggs och förvaltas även av Statliga, regionala och kommunala bolag. Ur ett regionalt perspektiv är en samordning av kompetenshöjning hos dessa offentliga aktörer strategiskt sett väsentlig. Vidare är det väsentligt att såväl statliga myndigheter och statliga bolag har instruktioner som tydliggör de olika politiska mål som berör hållbarhets och livsmiljöfrågor.

8.5.3 Bättre stöd till exportfrämjandet åtgärder på området

Länsstyrelsen ställer sig positiv till förslag till ökade resurser för exportfrämjande aktörer för att stärka internationellt utbyte och svensk export av arkitektur, form och design. Länsstyrelsen vill i detta sammanhang påtala att stöd till utveckling av de sk kreativa näringarna är viktiga ur ett regional utvecklingsynpunkt.

8.5.4 En fond för stöd till utvecklingsinsatser inom arkitektur, form och design

Länsstyrelsen ser positivt på förslaget och ser ett stort behov av att en utredning kring uppbyggnad av en sådan fond påbörjas snarast. Det är angeläget att fonden får ett brett syfte och att utvecklingsinsatserna får god nationell spridning.

8.5.8 Större satsningar på grön innovation och miljöteknik

Länsstyrelsen anser att det är angeläget med en satsning inom innovativ och hållbar miljöteknik. Innovations-begreppet kan även omfatta processer inom plan- och byggprocesser och den därtill hörande tjänstesektorn. En tydlig integrering av arkitektur, form och design på innovations- och miljöteknikområdena kan bidra till kreativa lösningar vid såväl ny- som omskapande av befintliga miljöer. Som ovan påtalats är återbruk och omgestaltning av redan ianspråkta anläggningar och byggnader en växande sektor. För att tillgodose såväl kulturhistoriska värden som nytillkommande estetiska kvaliteter är det för arkitektur, design och form angelägna utvecklingsområden. Det gäller inte minst vid

energieffektivisering, risk- och säkerhetshantering, undanröjande av funktionshinder och tillgängliggörande ur ett bredare perspektiv.

8.5.9 Statliga myndigheters ansvar att ta fram särskilda program för arkitektur, form och design

Länstyrelsen välkomnar ett vägledande program men anser att ett sådant bäst tas fram inom ramen för den redan befintliga myndighetsstrukturen. Boverket kan fungera som samordnare. Andra naturliga parter är t ex Arkdes, Statens Fastighetsverk/samverkansforum, Riksantikvarieämbetet, SKL samt representant för länstyrelserna.

8.5.10 Kommuner och regioner ska stimuleras att ta fram program för arkitektur, form och design

Länstyrelsen ser positivt på förslaget. Genom sådana program kan arkitektur-, form och design få en stärkt roll i samhällsbyggandet. Det är också angeläget att programmen kopplas till kulturhistoriska, estetiska och sociala värden i den befintliga livsmiljön. Arbetet kan med fördel kopplas till översiktsplanerarbetet för att förtydliga samhörigheten med planerings- och byggnadsprocesser.

I Örebro län arbetar några kommuner med nya och uppdaterade kulturmiljöprogram i samverkan med länstyrelsen. Flera kommuner har dock ålderstigna kulturmiljöprogram. Resurser för att arbeta med såväl kulturarvsfrågor som andra kvalitativt inriktade gestaltungsfrågor är generellt små i glesbygdens kommuner. Länstyrelsen ser därför ett behov av att staten tillför extra medel för planeringsstöd inom området, på samma sätt som skett för andra utvecklingsområden.

Kap 9 Höjd kompetens inom offentlig upphandling.

Länstyrelsen instämmer i utredningens förslag. Länstyrelsens verksamhet inom utveckling av besöksmål i natur- och kulturmiljöer är exempel på områden där ofta enskilda upphandlingar görs. Efterfrågan på viss kvalitet styr urvalet till ett mycket litet antal aktörer. Sammanställning och förmedling av goda exempel på hur LOU kan bidra till att aktivera de möjligheter som redan finns inom ramen för lagstiftningen.

Kap 10 Insatser för kunskap, kompetens och samverkan

En problematik som inte berörs i utredningen är de förslag på lagändringar i syfte att effektivisera plan- och byggprocesser. Effekterna av dessa förslag riskerar att utebli när beslutsansvar läggs över på domstol vid prövning av

detaljplane- och bygglovsfrågor. Kompetenser inom de för utredningen relevanta kompetensområdena saknas inom domstolsväsendet. Resultatet blir att ett omfattande förfarande med expertutlåtande kommer att bli nödvändigt för att avgöra prövningarna, alternativt att kvalitativa aspekter av planering och byggande inte får tyngd vid den rättsliga prövningen.

De snäva tidsramarna i planerings- och byggandeprocesserna gör att utrymmet för samskapande, medborgardialog och hyresgästers och andra brukares möjlighet att påverka gestaltning redan är begränsade. En sådan medverkan förutsätter också att aktörerna har kunskap om systemets utformning. Med ytterligare processförkortningar riskerar utrymmet för delaktighet att utebli.

Länstyrelsen saknar en djupare analys av betydelsen av kvalitativ arkitektur, design och form som en drivande kraft i regional utveckling. I många avfolkningsområden innebär kulturarvsturism en möjlighet att upprätthålla livskraftiga lokalsamhällen. Länstyrelsen i Örebro län deltar aktivt i Bergslagssatsningen, en samverkan mellan ett stort antal kommuner, länsstyrelser och regionförbund för att utifrån befintliga besöksmål utveckla entreprenörskap. En viktig aspekt i detta arbete är ett aktivt arbete med arkitektur, form och design för att skapa attraktivitet och goda upplevelser.

10.6 Forskning

Det behövs både kunskapsuppbyggnad och kunskapsförankring inom flera områden som berörs av utredningen. Exempel på forskning som är efterfrågad är effekter av medborgardialog, metoder för samskapande och inkludering av barn och unga i samhällsbyggnadsprocesser, livsmiljöns påverkan på hälsa och sociala funktioner. Vidare behövs forskning kring resultaten av den tilltagande urbaniseringen t ex vad avser social och kulturell segergering och betydelsen av kvalitativa egenskaper i livsmiljön. Men det behövs också forskning kring urbaniseringens motpol – konsekvenser av avfolkningstrenden på landsbygden och vilken betydelse arkitektur, form och design kan spela i strategier för att möta hotet i små kommuner från vikande befolkningsunderlag. Ett centralt område för arbetet med regional utveckling är kulturarvets betydelse för landsbygdsutveckling och hur arkitektur, form och design kan vara strategiska krafter för att öka attraktiviteten i sådana satsningar.

Som påtalat ovan har utredningen förbiset kulturarvets betydelse för ett hållbart samhällsbygge och gestaltande av goda livsmiljöer. Behovet av kunskapsuppbyggnad om såväl arkitektur- och bebyggelsehistoria är stort men också det behövs också bättre kunskaper om hur bebyggelsens- och landskapets kulturhistoriska värden kan brukas, och anpassas för framtida krav och behov, t ex på grund av klimatförändringar,

energieffektiviseringar, förändringar i ekonomiska system samt andra samhällsförändringar.

10.9.1 Breddad rekrytering

Länsstyrelsen instämmer i utredningens bedömning av behovet av en breddad rekrytering av studenter inom utredningens område, både socialt och kulturellt för att fältet på lång sikt ska bli uthålligt och inkluderande.

Kap 11 Behov av förändringar av gällande lagstiftning

Utredningen förslår inga ändringar i gällande lagstiftningen. Länsstyrelsens uppfattar att det inom Plan och Bygglagen (PBL) finns tillräckliga redskap för ett aktivt arbete med kvalitativ gestaltning. Däremot brister tillämpningen och frågor om gestaltning, estetiska och kulturhistoriska kvaliteter skjuts i bakgrunden i förhållande till andra intressen. Länsstyrelsen anser att Boverket i samverkan med andra berörda myndigheter bör få i uppdrag att följa hur de nya målen implementeras i samhällsbyggandsprocesser. Vidare anser länsstyrelsen att Boverket tillsammans med andra berörda myndigheter bör få i uppdrag att följa upp effekten av de förändringar av lagstiftning inom berörda områden som trätt i kraft *sedan* 1999. En sådan utvärdering kan ligga till underlag för ett arbete med harmonisering så att lagsystemet på sikt kan bli mer stringent och fungera mer friktionsfritt än idag.

En ur livsmiljöperspektiv central fråga är en tydligare implementering av den Europeiska landskapskonventionen (ELC). Den ger riktlinjer för hur svensk lagstiftning ska tillämpas i frågor som rör såväl urbana som rurala landskap för att vederbörlig hänsyn ska tas till såväl ekonomiska, som sociala, kulturella och biologiska perspektiv. Förhållandet mellan PBL och Miljöbalken (MB), samt flera andra lagstiftningar behöver därför analyseras djupare. Ett exempel är hur miljölagstiftningens förhåller sig till Kulturmiljölagen. Dagens dubbla prövningar leder till oklarheter och riskerar att fördröja samhällsbyggnadsprocesser när kunskaper om systemet saknas hos inblandade aktörer.

Som anförts ovan finns anledning att se över kompetensförsörjningen vid de domstolar (fr a förvaltningsdomstolar och mark- och miljödomstolar) som har att avgöra mål inom det aktuella legala fältet.

Kap 12 Konsekvenser av förslagen

Länsstyrelsens anser att konsekvensanalysen är otillräcklig, delvis på grund av att flera frågor inte belysts i utredningen, se vidare under rubriken generella synpunkter. För att frågor rörande gestaltad livsmiljö ska få

YTTRANDE
2016-03-07

Dnr: 400-6859-2015

Länsstyrelsen
Örebro län

genomslag krävs en ekonomisk satsning på implementering, uppföljning och re-vitalisering.

Länsstyrelsen anser också att konsekvensanalysen angående lagstiftningen och dess tillämpning är bristfällig. En fördjupning av analysen av tillämpningen av bestämmelserna inom PBL samt förhållandet mellan PBL och MB och andra berörda lagstiftningar är nödvändig.

I detta ärende har landshövding Maria Larsson beslutat. I handläggningen av ärendet har även Lena Lundqvist, bitr länsarkitekt deltagit. Antikvarie Mia Geijer har varit föredragande.

Maria Larsson
Landshövding

Mia Geijer
antikvarie